

La protecció dels infants i adolescents en situació de risc social i desemparament a Catalunya

Ferran Casas

Resum

En aquest article es presenta, a grans trets, un breu resum de l'evolució del sistema de protecció social a la infància de Catalunya des de 1980, any en què van arribar les primeres transferències del Govern central i que la Generalitat va poder assumir-ne el lideratge polític de la nova configuració i gestió. Els primers anys es caracteritzen per la laboriosa implantació d'una xarxa de serveis socials que abasti tot el territori i per l'intent de desenvolupar recursos més normalitzats que els transferits.

Al llarg dels anys, molt a poc a poc es van fent canvis decidits vers la normalització de tot el sistema, que engloba totes les administracions públiques catalanes, i de molts recursos residencials concrets. La creació dels EAIA resulta una aposta innovadora del sistema català per millorar-ne el funcionament, particularment pel que fa a l'avaluació i concreció d'un programa d'actuació en relació amb cada cas atès. També lentament, la visió dels drets dels infants plantejada per la Convenció de NU va afavorint la implantació d'un nou paradigma en l'atenció a la infància. No obstant, el gran tema pendent de les polítiques de protecció a la infància i adolescència a Catalunya continua sent l'avaluació de les seves actuacions, per tal de poder determinar l'eficàcia i eficiència de cada programa i projecte i poder millorar-los en el que calgui.

Edita
UNICEF Comitè Catalunya
www.unicef.es/cat
catalunya@unicef.es

Autoria
Ferran Casas

Coordinació de la col·lecció (UNICEF Comitè Catalunya): Maria Truñó i Salvadó
Correcció lingüística: Violeta Roca i Font
Disseny i maquetació: K.P. Gráfica

Les opinions expressades en aquesta publicació són responsabilitat de l'autor i no reflecteixen necessàriament la política i posicionaments d'UNICEF.

Barcelona, març 2012

Amb el suport de:

Índex

1. Antecedents històrics	04
2. Alguns passos vers la normalització de l'atenció a la infància i l'adolescència a Catalunya	06
3. La situació a Catalunya: tendències dels darrers anys fins avui	07
4. Indicadors de resultats de les polítiques de protecció a la infància a Catalunya	11
5. Reflexions i propostes	13
6. Bibliografia	15

Sobre l'autor: Ferran Casas

Catedràtic de psicologia social de la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona, on coordina un grup de recerca adscrit a l'Institut de Recerca sobre Qualitat de Vida. És membre del Comitè executiu de la *International Society for Quality of Life Studies* i de la *International Society for Child Indicators*, del comitè editorial de vuit revistes científiques internacionals, així com de la xarxa internacional d'investigadors sobre l'*International Well-Being Index*.

El paradigma dels drets va tenir dificultats d'implantació per manca d'una actitud decidida, i perquè l'anterior paradigma no estava ben assentat.

1. Antecedents històrics

Cap a mitjan segle XX en una bona part d'Europa va entrar en crisi l'única lògica fins aleshores existent sobre com cal atendre les persones amb problemes socials greus: en pocs anys, totes les ciències humanes i socials deixen de donar suport a l'anomenat paradigma de l'especialització, que ha subsistit durant segles, per defensar el nou paradigma de la normalització. Per resumir-ho en poques paraules, el nou paradigma planteja que els entorns on s'acullen les persones amb problemes socials (i, per tant, també els infants tutelats) han de ser tan semblants com sigui possible a aquells on viuen la majoria dels ciutadans, i que les dinàmiques de vida quotidiana en què estan immerses les persones als centres d'atenció també ho han de ser. En altres paraules, en coherència, calia tancar totes les macroinstitucions tradicionals i s'havien de cercar les maneres perquè els infants tutelats fossin atesos i tractats com atenen i tracten els seus fills les famílies del mateix entorn sociocultural. Normalitzar els serveis equival a dir que «siguin com més semblants millor a una família prototípica d'aquell entorn»¹.

El paradigma de la normalització arriba al nostre país amb la democratització, és a dir, amb més de 20 anys de retard en relació amb la resta de països europeus situats més al nord. La curta història de les polítiques de protecció a la infància a Catalunya està condicionada per la tensió entre la necessitat de normalitzar el sistema i les resistències al canvi que aquesta normalització comporta, atès que implica uns costos econòmics importants, sense un clar suport ni polític ni social. Quan la normalització dels serveis comença a ser políticament assumida, ens arribarà el nou paradigma dels drets, amb la Convenció sobre els Drets de l'Infant, que supera el de la normalització, i que tindrà dificultats d'implantació degudes, en part, al fet que les bases de la normalització no estaven encara ben assentades, i en part al fet que l'actitud general davant la Convenció és de relativa indiferència.

La història de les polítiques socials de protecció a la infància a Catalunya té un punt i a part el 1980, data en què comencen les transferències del govern central al govern autonòmic, en virtut del nou model d'Estat aprovat amb la Constitució democràtica (Casas, 1994)². Ben aviat es va veure com en el procés d'incorporació de les noves competències no hi havia una visió política integral del que és la infància d'un territori, i, en conseqüència, tampoc del que és un infant. La protecció a la infància va ser el primer exemple (en aquesta nova etapa històrica) de fragmentació dels serveis que es destinen als infants per interessos aliens a les necessitats dels infants.

Una part de les competències, les que venien de l'Institut Nacional de Assistència Social, va anar a la Direcció General de Serveis Socials del Departament de Sanitat de la Generalitat de Catalunya³. Mentre que una altra part, que venia del Consejo Superior de Protección de Menores, va anar a la Direcció General de Protecció i Tutela de Menors del Departament de Justícia. Catalunya va ser un cas únic entre les autonomies espanyoles a l'hora de mantenir aquesta fragmentació, que de fet implicava la paradoxa que els infants atesos pel sistema de serveis socials no eren al sistema de protecció social, que es concebia com un sistema «jurídic» o «de justícia». Aquesta fragmentació va durar fins al 1988, quan es va crear la Direcció General d'Atenció a la Infància. A partir d'aquest moment, però, les polítiques de protecció social a la infància no acaben la seva peregrinació administrativa: les competències canviaran en diverses ocasions de denominació i també de departament del qual depenen, cosa que dona una imatge de confusió i manca de criteri, al mateix temps que ignora les recomanacions dels organismes internacionals, particularment les del Consell d'Europa⁴. La taula següent recull les diverses instàncies de la Generalitat competents des del 1981 al 2011.

1. Per a una explicació més àmplia, consulteu Casas, F. (1998). *La infància: Perspectivas psicosociales*. Barcelona. Paidós.

2. Per conèixer l'etapa immediatament anterior, es recomana la lectura del treball de Sánchez-Valverde, C. (2009). *La Junta Provincial de Protecció a la Infància de Barcelona, 1908-1985: aproximació i seguiment històric*. Barcelona. Secretaria d'Infància i Adolescència. Generalitat de Catalunya.

3. R.D. 1949/1980 de 31 de juliol.

4. Entre les moltes resolucions i recomanacions d'aquest organisme en matèria de polítiques d'infància, cal destacar les següents del Comitè de Ministres: la *Resolution (77) 33 on Placement of children*, la *Recommendation R(79)17 on Protection of children against ill-treatment*, i la *Recommendation R(87) 6 on Foster families*, la *Recommendation R(90) 2 on Social measures concerning violence within family*. I les següents de l'Assemblea Parlamentària: *Recommendation 561 (1969) The protection of minors against ill-treatment*; i *Recommendation 1071 (1988) Child welfare. Providing institutional care for infants and children*. Veure Council of Europe, 1992a; 1992b.

Taula 1. Instància de la Generalitat de Catalunya competent en matèria de protecció a la infància

Departament	Direcció General	Decret regulador
de Justícia	de Protecció i Tutela de Menors (DGPTM)	RD 1291/1981, de 5 de juny
de Benestar Social	d'Atenció a la Infància (DGAi)	Decret 332/1988, de 21 de novembre
de Justícia	d'Atenció a la Infància (DGAi)	Decret 184/1996, de 7 de juny
de Justícia	d'Atenció al Menor (DGAM)	Decret 332/2000, de 21 de novembre
de Benestar i Família	d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (DGAIA)	Decret 284/2002, de 12 de novembre
d'Acció Social i Ciutadania	d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (DGAIA)	Decret 572/2006, de 19 de desembre
de Benestar social i Família	d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (DGAIA)	Decret 332/2011, de 3 de maig

Amb les transferències, les polítiques més àmplies d'infància van quedar repartides, entre d'altres, en polítiques de lleure, esportives, de sanitat, d'ensenyament, de justícia juvenil i de protecció (segons sembla, distingint-la en assistencial i tutelar, malgrat que la conceptualització política no va quedar mai clara per a ningú) (Casas, 1994). En aquesta breu història, l'infant no sembla haver estat mai «persona integral» des de cap instància política, ja que cap tenia l'encàrrec d'ocupar-se'n amb visió global. Cada administració es limitava al «trosset» de competències que li corresponien, per la qual cosa el veien només com a malalt, alumne, usuari d'un servei social, infractor, «menor» maltractat o desprotegit, discapacitat, etc. D'aquest nivell de fragmentació es passava (només de vegades) a un nivell considerat superior: les polítiques de família, en les quals suposadament s'hi incloïen les polítiques d'infància (de les quals s'evitava parlar explícitament).

L'infant no sembla haver estat mai «persona integral» des de cap instància política, ja que cap tenia l'encàrrec d'ocupar-se'n amb visió global.

Malgrat tot, a partir de 1980 anem trobant cada vegada més iniciatives cap a la normalització d'alguns centres i serveis adreçats a la infància tutelada, que van calant lentament en diverses administracions públiques, al mateix temps que es va implantant un sistema de serveis socials al territori. Les iniciatives professionals i socials que van generar pressió vers la normalització d'aquests serveis van anar a Catalunya sempre molt pel davant de les diferents administracions públiques i tenien un origen anterior a les transferències. De fet, la primera gran transformació institucional vers la normalització es dona amb el projecte dels col·lectius infantils de l'Ajuntament de Barcelona iniciat el 1977.

Als noranta, gràcies a la progressiva acceptació del contingut i dels principis de la Convenció sobre els Drets de l'Infant, el Parlament català aprova la Llei 37/1991, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, molt centrada en el sistema de protecció. Aquesta Llei incorpora com a disposició addicional la Resolució no de Llei del Parlament de Catalunya 194/III, del 3 de març de 1991, sobre els Drets de la Infància, que es pot considerar el primer text polític adoptat a Catalunya que incorpora una visió més integral de la infància. Més endavant s'aprova la Llei 8/1995, d'atenció i protecció dels infants i adolescents, que semblava que volia incorporar un visió més global de les polítiques d'infància, i dedicava un capítol als drets bàsics de tots els infants, i, en conseqüència, fonamentava unes polítiques de protecció a la infància contextualitzades en polítiques generals d'infància i en els seus drets.

En la pràctica, però, la societat catalana no va veure cap desenvolupament de polítiques integrals d'infància com a conseqüència d'aquesta legislació. Va caldre esperar fins al 12 de maig de 2010 perquè el Parlament aprovés per unanimitat una nova llei que fins i tot en el títol sembla tenir vocació més integral: Llei 14/2010, dels drets i oportunitats en la infància i l'adolescència. Ara bé, en el moment d'escriure aquest article encara és massa aviat per saber si de la nova Llei d'infància s'en derivaran polítiques més integrals.

Donada la inexistència d'un marc contextualitzador explícit més ampli, en aquest document ens limitarem a analitzar sintèticament el desenvolupament de només una part de les polítiques d'infància a Catalunya al llarg de les darreres dècades: les polítiques de protecció social a la infància i l'adolescència, és a dir, les que configuren el funcionament d'un sistema català de protecció social als menors d'edat civil.

2. Alguns passos vers la normalització de l'atenció a la infància i l'adolescència a Catalunya

El Mapa de Serveis Social i el nou marc legal

L'any 1982 es va iniciar la confecció del primer Mapa de Serveis Socials de Catalunya, que va comportar un gran esforç tècnic amb l'objectiu de tenir una visió global de la població, de les seves necessitats, dels recursos disponibles i de les mancances⁵. Aquesta Mapa va incloure un apartat sobre infància i adolescència, basat en diversos informes tècnics, un dels quals va incloure una descripció crítica de tots els serveis i equipaments de protecció social existents aleshores al territori⁶. Segons el balanç aportat pel Mapa de Serveis Socials (volum IV), el 1982 hi havia a Catalunya 5 centres oberts, 2 pretallers, 1 centre d'observació i 134 centres residencials, que atenien, aquests darrers, un total de 5.279 infants i adolescents. El 44,59% dels atesos en centres ho estaven en residències de més de 100 places; el 24,46%, en residències d'entre 51 i 100 places; el 8,35%, en residències d'entre 31 i 50 places, i només un 8,54% estava en institucions de menys de 15 places.

L'article 166 de l'Estatut d'Autonomia atribuï a la Generalitat de Catalunya la competència exclusiva en matèria de serveis socials, protecció de menors i promoció de les famílies. Ara bé, no es disposava de cap normativa anterior, ni estatal ni autonòmica, que proporcionés algun model a seguir en la configuració del nou sistema. El Mapa de Serveis Socials va ser una contribució important per al procés d'elaboració de la primera Llei de serveis socials de Catalunya de 1985. El 1994 es va aprovar una «Llei d'administració institucional, de descentralització, de desconcentració i de coordinació del sistema català de serveis socials» i un Decret legislatiu (17/1994) que refoia les lleis anteriors relatives a serveis socials, bo i definint-los, i establint-ne un dret genèric per a tota la població. Aquest marc legislatiu, la Generalitat, els ajuntaments i la iniciativa social van contribuir a un impuls en el desenvolupament del sistema de serveis socials a Catalunya, fins al nou pas que es va fer amb la Llei 12/2007, d'11 d'octubre.

L'Estatut d'Autonomia atribuï a la Generalitat de Catalunya la competència exclusiva en matèria de serveis socials, protecció de menors i promoció de les famílies.

Un primer projecte normalitzador de l'atenció residencial a la infància

Amb les transferències, la Generalitat va passar a tenir la gestió de tres institucions residencials de l'INAS, amb un total de 166 nois i noies. Una d'aquestes institucions reunia condicions de vida lamentables, i va caldre fer un pla urgent per reubicar els adolescents acollits. Aquesta conjuntura va donar lloc al naixement d'un projecte de noves institucions més normalitzades, gestionades directament per la Generalitat, anomenades Comunitats Infantils (per a més detall, vegeu Casas, 1981; 1982; 2007).

Els primers centres de dia

La història dels centres diürns per a infants amb problemàtiques psicosocials o sociofamiliars greus neix a Catalunya per iniciatives privades a finals dels anys 70⁷. A partir de 1980, altres iniciatives voluntaristes, amb recursos precaris, del cinturó de Barcelona comencen a ser assumides i preses seriosament per alguns ajuntaments.

En el conjunt de transferències a la Generalitat també es va traspasar el Fondo Nacional de Asistencia Social (FONAS), destinat a atorgar subvencions a entitats socials sense ànim de lucre. A la Generalitat li van arribar alguns expedients sense resoldre, i arran d'això, la Direcció General de Serveis Socials va emetre una circular interna amb unes primeres definicions de centres diürns, bo i concretant mòduls per subvencionar-los; i en la convocatòria de 1981 els va declarar de promoció prioritària.

El 1983 la Direcció General de Protecció i Tutela de Menors del Departament de Justícia també va començar a subvencionar algun d'aquests centres. Aquest mateix any, l'Àrea de Joventut de la Diputació de Barcelona també va subvencionar alguns centres de temps

5. Aquest procés va ser coordinat tècnicament per J.J. Artells.

6. Vegeu Casas (1982). «Informe sobre l'actual normativa, estructura i recomanacions sobre l'Àmbit de la Infància i Adolescència, orientat a la confecció del Mapa de Serveis Socials de Catalunya». Barcelona. Servei de Prospecció de Serveis Socials. Direcció Gral. Serveis Socials de la Generalitat de Catalunya. Policopiats.

7. El Centre Obert Joan Salvador Gavina a Ciutat Vella de Barcelona i el Pretaller del Centre de Formació i Prevenció del barri de Cirera a Mataró.

lliure i casals de joves que realitzaven activitats semblants a les definides pels centres oberts i pels pretallers. Finalment, el tercer trimestre de 1983, l'Àrea de Serveis Socials de la Diputació de Barcelona signa 13 convenis amb ajuntaments, pels quals es financen 38 places a 6 centres oberts i 26 a 4 pretallers, per tal de facilitar el retorn de nois i noies de les Llars Mundet als seus entorns familiars. A principi de 1985, la Diputació edita un inventari de recursos socials de la província, segons el qual ja hi ha 25 centres oberts de dependència municipal i 3 amb concert amb l'ajuntament, més 28 pretallers de dependència municipal i 2 més de concertats (Casas i Biosca, 1985a).

El setembre de 1985 la Diputació de Barcelona va organitzar unes jornades sobre els centres diürns de serveis socials per a infants i adolescents, en què els temes de la normalització i la integració tenien una presència cabdal (Casas i Biosca, 1985b). S'hi va assenyalar el greu problema de marginació que patien aquests joves en algunes escoles i centres de formació professional i es va proposar un tractament més globalitzador i integrador de les problemàtiques socials d'infants i adolescents.

La creació dels Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA)

En un intent d'articular competències, el Departament de Sanitat i Seguretat Social i el Departament de Justícia van tirar endavant un decret conjunt, el 338/1986, d'atenció a la infància i l'adolescència en alt risc social. Malgrat que contenia problemes conceptuals seriosos, perquè confonia la infància en situacions d'alt risc social (competència del primer dels dos departaments promotors del Decret) amb els menors que comporten risc per a la societat pels seus comportaments (competència del segon), va acabar tenint un efecte positiu: el 27 d'octubre de 1987 va aparèixer una Ordre del Departament de Sanitat i Seguretat Social que desplegava els EAIA, equips previstos en el Decret esmentat.

Inicialment, el projecte dels EAIA estava incardinat en un programa més ampli per prevenir i atendre les situacions d'alt risc social a Catalunya, però la manca de pressupost va limitar-ne el naixement (Casas, 1988). Els EAIA es van crear com a equips interdisciplinaris, formats per un psicòleg social, un pedagog terapeuta i un assistent social (art. 4 de l'Ordre). Inicialment se'n van crear 19: 4 a la ciutat de Barcelona, 8 de municipals i 7 de supracomarcals. Aquests equips han configurat la xarxa professional especialitzada de Catalunya per avaluar les situacions de risc de cada infant i per proposar-ne les mesures protectores que cada cas requereix⁸; actualment cobreixen tot el territori amb un total de 51 EAIA.

Els EAIA han configurat la xarxa professional especialitzada de Catalunya per avaluar les situacions de risc de cada infant i per proposar-ne les mesures protectores

3. La situació a Catalunya: tendències dels darrers anys fins avui

Segons dades del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales (1999), l'any 1990 a Catalunya hi havia 1.082 infants en centres residencials i 427 en acolliment familiar (administratiu o judicial). L'acolliment familiar administratiu acabava de néixer a tot l'Estat amb la Ley 21/87. Malgrat que és molt difícil reconstruir les sèries temporals de les dades, perquè els criteris estadístics han anat canviant al llarg del temps i no hi ha dades accessibles per a tots els anys, de 1990 a 1997 s'observa un creixement molt ràpid del nombre de persones ateses en tots els recursos (Taula 2).

Taula 2. Total casos d'acolliment residencial, familiar administratiu i familiar judicial, Catalunya, 1990-1996

	1990	1991	1992	1997
Atenció residencial	1.082	1.269	1.331	2.035
Acolliment familiar administratiu	360	485	315	1.909
Acolliment familiar judicial	67	93	104	639

Font: Estadística Básica de Protección a la Infancia, Boletín Estadístico, 01 (Noviembre, 1999). Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

8. Per a una anàlisi de la seva evolució els primers 10 anys es pot consultar el treball de Casas i Montserrat (2002).

Les sèries temporals publicades més recentment mostren que el nombre d'infants tutelats a Catalunya va davallar entre 1999 i 2002, per créixer constantment des d'aleshores fins al 2007, any en què s'arribà a 7.041 tutelats (sense incloure els expedients de guarda). Mentre que el nombre d'infants en atenció residencial també tendeix a disminuir de 1999 a 2002, per després augmentar gradualment. A la Taula 3 es pot observar com el nombre global dels atesos en acolliment familiar no ha deixat mai d'incrementar-se, malgrat que entre 2003 i 2006 l'acolliment en família extensa va quedar estancat.

Les dades publicades per la Generalitat de Catalunya, recollides a la Taula 4, presenten curioses diferències⁹ amb les de la Taula 3, amb tendències matisadament diferents durant algunes seqüències d'anys, però s'observa com a fenomen de fons que tots els valors s'han incrementat constantment al llarg dels darrers anys.

Taula 3. Expedients relatius a l'entrada i estada d'infants al sistema de protecció social a Catalunya, entre 1999 i 2007

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Expedients oberts l'any											
TOTAL	nc	nc	Nc	nc	6.119	6.128	6.498	7.018	7.313	7.654	8.071
Tuteles	5.244	5.086	4.933	4.785	5.120	5.263	5.551	6.733	7.041	7.450	7.845
Guardes	nc	nc	Nc	nc	999	865	947	285	272	204	226
Total atenció residencial	1.927	1.883	1.787	1.813	1.822	1.868	2.101	2.396	2.456	2.516	2.621
Acolliment familiar											
Família extensa	nc	nc	Nc	2.264	2.392	2.322	2.307	2.355	2.482	2.477	2.627
Família aliena	nc	nc	Nc	nc	nc	1.073	1.090	1.210	1.278	1.335	1.499
TOTAL	1.899	2.345	2.905	3.263	3.431	3.395	3.397	3.565	3.760	3.812	4.126

Font: Estadística Bàsica de Protecció a la Infància, Boletín Estadístico, 12 (2010). Observatorio de la Infancia. Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad, 2011.

El nombre de casos atesos pels EAIA és superior al nombre d'infants i adolescents amb mesures de protecció, perquè inclou els casos en estudi i el seguiment d'aquells en contenció en el nucli familiar que, a partir de la nova llei d'infància, passen a ser competència dels serveis socials bàsics. Les darreres dades disponibles en acabar el present article corresponien a juliol de 2011 i reflectien un total de 7.609 infants i adolescents amb mesures a tot Catalunya, dels quals 2.882 estaven atesos en família extensa, 1.611 en família aliena, 2.716 en atenció residencial i 400 amb mesures d'atenció a la família mateixa (Departament de Benestar i Família, 2011).

Taula 4. Casos atesos pel sistema de protecció social a la infància a Catalunya entre 2000 i 2009

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Casos atesos EAIA	9.980	9.823	10.021	9.721	9.232	8.946	9.777	10.404	10.822	11.372
Expedients tutela	5.331	5.415	5.821	6.119	6.128	6.498	7.018	7.313	7.450	7.845
Acolliments família aliena	336	420	467	514	538	589	635	669	704	801
Tutelats i extutelats atesos ASJTET	387	487	494	485	519	664	740	923	1.209	1.511

Font: Departament d'Acció Social i Ciutadania (2010).

Pel que fa a les adopcions a Catalunya, podem apreciar-ne l'evolució en la Taula 5. Veiem que entre 1998 i 2010, les adopcions nacionals s'han mantingut sempre entre 79 i 156 casos anuals, xifra que es correspon aproximadament amb la disponibilitat d'infants relativament petits per ser adoptats. La manca de més infants autòctons per adoptar (sobretot de menys de 3 anys, sans i sense germans, que és el perfil més sovint desitjat per les persones que volen adoptar), sumada a la presència d'informacions als mitjans de comunicació sobre les condicions de vida dels infants als internats d'alguns països, han fet decantar moltes persones vers l'adopció internacional, que ha tingut grans oscil·lacions: un augment progressiu de 1998 a 2000, un gran salt el 2001, un altre gran salt el 2004, i un descens important i constant a partir d'aleshores.

9. Per exemple, fins a 2006 la xifra d'expedients de tutela de la Taula 4, coincideix amb el «Expedients oberts l'any» de la Taula 3, és a dir, inclou les guardes; però a partir d'aquest any coincideix amb «Tuteles».

Taula 5. Número d'adopcions a Catalunya, entre 1998 i 2009

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nacionals	86	150	90	111	98	79	130	121	128	143	156	143	121
Internacionals	297	376	558	1.047	1.056	1.042	1.562	1.419	1.030	880	826	739	627
Totals	383	526	648	1.158	1.154	1.121	1.692	1.540	1.158	1.023	982	882	748

Font: IDESCAT www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=853 i www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=855&lang=es&t=2003&x=3&y=4

Els principals recursos disponibles al sistema català de protecció, segons el Departament de Benestar Social i Família a juny 2011, són els següents:

- 51 EAIA, amb un total de 363 professionals
- 22 centres d'acolliment, amb un total de 585 places
- 107 centres residencials, amb un total de 2.011 places
- 1.993 famílies extenses fent acolliments
- 649 famílies alienes d'acollida
- 606 famílies amb infants en acolliment preadoptiu
- Telèfon Infància-Respon
- Unitat de Detecció i Prevenció de Maltractaments Infants (UDEPMI)
- Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats (ASJTET), que disposa de 70 habitatges assistits amb un total de 345 places, entre d'altres serveis.

Entre el 2003 i el 2010, el pressupost destinat a la DGAIA no ha parat de créixer, i era el 2009 ja més del doble que el 2003, tal com es pot veure a la Taula 6. Per a més detall es pot consultar l'anàlisi feta pel Síndic de Greuges (2009) en un informe extraordinari, en què dedica el capítol 5 a la inversió en protecció de la infància en alt risc a Catalunya. En aquest informe s'estima que la despesa anual de cada infant acollit en un centre residencial d'atenció educativa (CRAE) el 2006 va ser de 30.185,85 €, mentre que si era acollit en una família aliena, se li va dedicar un pressupost anual mitjà de 4.827,60 € i si ho era en família extensa, de 2.597,20€.

A Catalunya hi ha 7.609 infants i adolescents amb mesures protectores: 2.882 en família extensa, 1.611 en família aliena i 2.716 en atenció residencial.

Taula 6. Pressupost anual de la DGAIA 2003-2010

Any	Pressupost en milers €
2003	79.814
2004	91.295 (a)
2005	99.095 (b)
2006	121.685
2007	132.181
2008	153.092
2009	167.880
2010	177.720

Font: Memòries de la DGAIA a. Pressupost final real b. Pressupost ajustat

La progressiva racionalització del sistema de serveis socials a Catalunya al llarg de les tres darreres dècades va dur a un canvi de les característiques de la població atesa. En arribar les transferències, la primera causa d'internament d'un infant era la pobresa o precarietat econòmica familiar (Casas, 1984). La progressiva creació de serveis alternatius a l'internament, més normalitzats, i la millor professionalització del sistema de serveis socials van fer que la precarietat econòmica deixés de ser motiu d'internament d'un fill o filla, i, en canvi, sí que ho fossin les situacions de maltractament, fins aleshores molt invisibles. La detecció de maltractaments i de situacions de risc de maltractament esdevenen claus per a les actuacions preventives.

La taxa d'incidència del conjunt de maltractaments que han originat tuteles per part de la Generalitat va passar del 5 per mil el 1991 al 5,6 per mil el 2001 (Grupo de Trabajo sobre Maltrato Infantil, 2006) (Taula 7). Malgrat la transcendència d'aquest tipus de dades per fonamentar polítiques preventives, l'absència de sèries temporals estrictament comparables fan difícil comprendre i aprofundir l'evolució de la situació.

Taula 7. Percentatges de detecció de maltractaments a infants segons tipologia i incidència estimada a Catalunya (2001)

Negligència	50,4%
Maltractament emocional	26,5%
Maltractament físic	10,5%
Explotació laboral	1,7%
Corrupció	1,2%
Abús sexual	6,6%
Maltractament prenatal	2,8%
Taxa d'incidència (per mil)	5,6%

Font: Grupo de Trabajo sobre Maltrato Infantil (2006)

Una característica del sistema català de protecció de la infància és el seu alt nivell de privatització dels recursos.

Una altra coordenada que caracteritza el sistema català de protecció de la infància és el seu alt nivell de privatització dels recursos, heretat en part dels serveis transferits de l'Estat en el seu moment. Les polítiques del Departament han inclòs tant la realització de convenis com la convocatòria de subvencions per a entitats d'iniciativa social que treballen en aquest sector.

Catalunya és una de les poques comunitats autònomes que disposa d'un servei d'atenció als joves extutelats, en què s'ofereixen avantatges per a l'accés a un habitatge, a la formació, la inserció laboral o ajudes econòmiques. L'ASJTET va començar a funcionar el 1995, mitjançant acords amb diferents ONG per a la creació de programes de suport als joves extutelats d'entre 16 i 21 anys, especialment aquells procedents de l'atenció residencial. La idea inicial d'aquest projecte era atendre la població més gran de 18 anys. No obstant això, considerant que el procés de transició comença abans, posteriorment es va decidir avançar-ne l'edat i actualment atenen una població majoritàriament entre 16 i 21 anys. El 2009 l'ASJTET donava algun tipus de suport a 1.511 tutelats o extutelats. Aquest servei proporciona cobertura a tot Catalunya. Els EAIA poden derivar casos a aquest servei i/o als serveis socials bàsics, en funció de les necessitats i desitjos del jove.

L'ASJTET es planteja donar una resposta integral a les necessitats que poden presentar els joves en el moment de la seva transició en sortir del recurs de protecció, mitjançant una sèrie de programes: el d'habitatge, el de formació i inserció sociolaboral, el de suport econòmic, el d'acompanyament jurídic (especialment important perquè un 60% dels joves que atenen són nousvinguts), el de suport socioeducatiu i el de suport psicològic. Cada un d'aquests programes desenvolupa diferents actuacions concretes. Per exemple, en el programa d'habitatge depenen de la tipologia de l'habitatge, és a dir, si és un pis compartit, un pis tutelat, un pis assistit o bé una residència de joves.

Catalunya és una de les poques comunitats autònomes que disposa d'un servei d'atenció als joves extutelats.

En alguns sistemes internacionals d'indicadors sobre la situació dels infants i els seus drets a diferents països s'ha adoptat com a indicador positiu el fet que es disposi de la figura del defensor dels infants (Ombudsman)¹⁰. En el cas de Catalunya, la Llei 24/2009, del 23 de desembre, del Síndic de Greuges, en el títol III preveu un adjunt o adjunta per a la defensa dels drets dels infants i dels adolescents, de nomenament obligat. El síndic o síndica en pot acordar lliurement el nomenament, que requereix ratificació parlamentària, i els pot fer cessar lliurement. En el seu informe anual el Síndic ha dedicat generalment una secció a les temàtiques d'infància a Catalunya, i l'octubre de 2011 va presentar el seu primer Informe sobre els drets de l'infant. A més, n'ha publicat algun estudi específic, com ara l'Informe extraordinari sobre la protecció a la infància en situació d'alt risc social a Catalunya (Síndic de Greuges, 2009), que ja hem esmentat.

10. Paraula que ve del noruec, ja que va ser a Noruega on es va crear aquesta figura, per primera vegada, l'any 1981, nomenada directament pel Parlament i com a institució políticament independent. Equivaldria a la nostra figura del Síndic de Greuges, però amb competències només sobre la infància del país.

4. Indicadors de resultats de les polítiques de protecció de la infància a Catalunya

Per tal de fer un seguiment de l'evolució de les polítiques de protecció de la infància no n'hi ha prou amb disposar d'estadístiques de la població atesa. Calen també indicadors de resultats que permetin avaluar l'assoliment de fites concretes de millora de les persones ateses.

En el context europeu, el nombre d'atesos al sistema de protecció social a la infància a cada país se sap que no depèn tant del nombre d'infants i adolescents que viuen en situacions precàries, sinó de la capacitat del sistema per atendre'ls. La capacitat del sistema ha augmentat a cada país en funció de dos factors molt lligats entre si: per una banda, la sensibilitat social i prioritat política vers els problemes de la població infantil, i per l'altra, el pressupost destinat (Casas, Montserrat i Malo, 2010).

A la Taula 8 es pot apreciar la taxa de població tutelada a diferents països. Malgrat que els darrers anys ha crescut constantment el nombre de tutelats, i també el pressupost, veiem que Catalunya té una de les taxes més baixes de tutelats sobre el conjunt de la població de la mateixa edat, comparant els 5 països. Això no treu que tingui la taxa més alta en tutelats entre les comunitats autònomes de l'Estat, només superada per Ceuta (Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad, 2011). El país amb més infants i adolescents tutelats és Dinamarca¹¹, amb una ràtio de més del doble que la de Catalunya. Ara bé, si els càlculs es fan sobre el total de la població protegida i no sols la tutelada, Catalunya se situa en el novè lloc entre les autonomies, just en la mitjana espanyola, de 0,6 per mil (Gaitán, 2011).

Una dada molt interessant és el percentatge dels que estan en acolliment familiar en relació amb el total dels tutelats, perquè és una taxa de normalització del sistema. Veiem que Catalunya, dels 5 països de la taula 8, és el que té el percentatge d'acolliments familiars més baix, per tant, és el sistema menys normalitzat. En la ràtio entre acolliments en família aliena i en família extensa, a Catalunya la segona té un pes molt més gran que a la majoria d'altres països. Per tant, el gran dèficit comparatiu del sistema català amb d'altres està en la taxa molt baixa d'acolliments en família aliena.

El gran dèficit comparatiu del sistema català amb d'altres està en la taxa molt baixa d'acolliments en família aliena.

Es fa molt difícil avaluar actuacions si no es disposa d'estadístiques accessibles i sistemàtiques que serveixin de línia base.

Taula 8. Distribució de la població tutelada entre 0 i 17 anys, segons el recurs, en diferents països europeus, 2008.

	En atenció residencial	En acolliment familiar	En altres serveis	Total acollits fora casa 0-17	Sobre total població 0-17
Dinamarca	41	47	12	12.346	1,3
Hongria	50	50	-	17.220	0,8
Catalunya	24	43	33	7.524	0,6
Suècia (0-20 anys)	25	75	-	15.800	1,0
Anglaterra	14	71	16	59.500	0,5

Font: Casas, Montserrat i Malo (2010). Projecte YIPPEE. Comissió Europea.

Tal com s'ha assenyalat repetidament, les polítiques d'infància a Catalunya encara no s'han introduït decididament en una cultura de l'avaluació (com reconeix el mateix preàmbul de la nova Llei 14/2010). Per altra part, es fa molt difícil avaluar actuacions si no es disposa d'estadístiques accessibles i sistemàtiques que serveixin de línia base. Veiem tot seguit diverses qüestions relacionades amb aquestes mancances bàsiques.

Les dades estadístiques sistemàtiques relatives al sistema de protecció social a la infància i l'adolescència a Catalunya són minses i merament descriptives, i la seva desagregació és molt limitada. El Departament de Benestar Social i Família elabora un butlletí regular amb distribució molt restringida que ens permet veure l'evolució del nombre de casos atesos en funció de la mesura adoptada i del recurs assignat.

11. Les estadístiques de tutelats als països escandinaus, però, acostumen a incloure casos que, en el nostre sistema, estan recollits com a justícia juvenil.

Un pas endavant important s'ha donat amb el projecte d'articular diferents bases de dades d'instàncies que estan en contacte amb infants i adolescents a Catalunya.

No hem pogut identificar cap apartat pressupostari explícit de la DGAIA destinat a la valoració d'assoliments. Sembla que només va existir un pla, molt minso, d'activitats de recerca relativa als nois i noies tutelats durant l'època d'adscripció al Departament de Justícia, per mitjà del Centre d'Estudis Jurídics i de Formació Especialitzada. El Departament de Benestar (amb les seves diverses denominacions) ha desenvolupat o finançat algunes recerques puntuals, per exemple, en el camp dels acolliments familiars, i també algunes publicacions de recerca (vegeu Inglés, 2001), incloses tesis doctorals. Algunes altres administracions públiques de Catalunya han contribuït així mateix al desenvolupament de recerques en aquest àmbit. Per la seva banda, l'Observatori de la Infància i l'Adolescència (Decret 369/2000), posteriorment reconvertit en l'Observatori dels Drets de la Infància (Decret 129/2006), va recollir les aspiracions de molts dels seus membres de desenvolupar un pla de recerca i recollida de dades per tal de generar coneixement per millorar la situació dels drets dels infants i les polítiques d'infància a Catalunya, però aquest propòsit no s'ha arribat a desenvolupar per manca de dotació pressupostària.

Entre els aspectes en què seria fàcil recollir dades detallades i sistemàtiques útils per a un disseny d'avaluació hi ha els relatius a la situació i assoliment escolars dels adolescents tutelats. Fins al curs 2008-2009 no es van començar a recollir algunes dades sobre aquesta temàtica a Catalunya. A partir d'aquestes primeres dades hem pogut confeccionar la Taula 8, on podem veure la comparació entre els assoliments escolars de la població catalana general i els de la població tutelada.

Un cop disponibles, les dades ens permeten constatar el que els professionals ja assenyalaven fa temps: les diferències abismals entre les dues poblacions. Mentre que als 15 anys el 69,4% de la població fa el curs que li toca per edat, només entre un 26 i un 32% de la població tutelada el fa. Mentre que en la població general un 60% dels nois i noies es graduen d'ESO a l'edat que els pertoca, això només succeeix a entre un 16 i un 21% de la població tutelada. Mentre que un 62% de la població general és orientada a batxillerat quan acaba l'ESO, només entre un 13 i un 22% de la població tutelada ho és, perquè a més del 50% se l'orienta a Programes de Qualificació Professional Inicial (PQPI) per començar a treballar al més aviat possible. Totes aquestes dades ens mostren el clar desavantatge de la població tutelada pel que fa als seus itineraris i resultats formatius, quan els comparem amb la població general.

Taula 9. Comparació d'alguns indicadors de situació escolar als 15-16 anys d'edat, entre població general i població tutelada, a Catalunya

	Població general	Població tutelada 2009-2010	Població tutelada 2010-11
Taxa idoneïtat 15 anys	69,4%	31,7%	26,0%
Repetidors	9,1%	64,5%	58,9%
Graduats per edat	60% ¹²	20,6%	16,4%
Graduats segons avaluats a 4t d'ESO	81,9%	59,6%	63,0%
Educació especial per edat	1,1%	10,6%	9,3%
Orientats¹³ a:			
PQPI	4,4%	55,7%	55,4%
CFGM	33,4%	22,9%	31,1%
Batxillerat	62,2%	21,4%	13,5%

Font: Montserrat, Casas i Bertran, 2011.

Considerem que un pas endavant important, almenys potencialment, s'ha donat amb el projecte d'articular diferents bases de dades d'instàncies que estan en contacte amb infants i adolescents a Catalunya (sanitat, ensenyament, mossos d'esquadra, serveis socials, serveis de la DGAIA) per tal d'assolir més eficàcia en la detecció de maltractaments infantils i en la coordinació d'actuacions davant aquestes situacions. "Malgrat hi ha molts aspectes tècnics i polítics pendents d'articular en aquest projecte, una primera conseqüència és que ja s'ha

12. Dada no oficial, xifra calculada restant els repetidors (9,4%) de la taxa d'idoneïtat (69,4%).

13. Les dades de població general no es refereixen a l'orientació, es refereixen al percentatge d'alumnes que cursaven les diferents modalitats el curs 2009-10.

posat a disposició de professionals i del públic en general un web del Departament, amb un aplicatiu informàtic anomenat Mòdul de Suport a la Gestió del Risc (MSGR).” Aquesta aplicació té la funció de facilitar l’anàlisi d’observacions que els professionals que estiguin en contacte amb un infant en diferents contextos (ensenyament, sanitat, serveis socials, policia) puguin fer sobre la seva situació, comportament i entorn familiar, per tal d’estimar si pot donar-se risc d’algun tipus de maltractament, i de suggerir els passos a seguir per coordinar-se amb d’altres serveis, segons les circumstàncies.

L’absència d’avaluacions de resultats assolits per les polítiques de protecció a la infància a Catalunya està en consonància amb l’absència d’objectius explícits i avaluable de millora del sistema, i amb la manca de suficients dades públiques i sistemàtiques que permetin una avaluació dels canvis assolits amb els projectes i programes desenvolupats. Sembla que la nova Llei 14/2010 ha introduït molts elements per canviar aquesta situació, però en acabar aquest escrit està pendent de veure com tot això s’implementa. Per exemple, el seu article 20 diu que «Els poders públics, a partir dels estudis i els informes, han d’avaluar el resultat de les polítiques aplicades. Aquests estudis i informes tenen caràcter públic». I la Disposició Transitòria Primera està dedicada a l’avaluació de resultats i d’impacte, amb aquest interessant redactat:

«Les administracions públiques responsables han de dissenyar llur planificació de manera que els programes nous i els serveis adreçats a l’atenció social dels infants i adolescents, parcialment o totalment finançats per fons públics, incloguin l’avaluació de resultats, d’acord amb el que disposa l’article 20.

Si les característiques dels objectius o la magnitud dels fons públics implicats en un programa o servei són prou rellevants socialment, el Govern pot exigir també la inclusió d’una avaluació de l’impacte social.

L’avaluació de resultats s’ha d’anar incloent, en la mesura del possible, en tots els programes i serveis adreçats als infants i als adolescents que ja estiguin en funcionament a l’entrada en vigor d’aquesta llei.

El Govern ha de fer una avaluació de l’impacte d’aquesta llei al cap de quatre anys de l’entrada en vigor.»

5. Reflexions i propostes

Malgrat que tot pot ser discutit, al llarg dels darrers 30 anys hi ha esdeveniments sobre els quals sembla fàcil consensuar que han representat un avenç per a les polítiques d’infància a Catalunya. Per exemple, hi ha hagut successives millores legislatives, la darrera Llei és millor que les anteriors, s’ha creat la figura de l’adjunt al Síndic de Greuges per a temes d’infància, s’ha creat l’ASJTET, ha crescut molt el nombre d’acolliments en família extensa, s’ha creat l’Observatori dels Drets de la Infància, etc.

Ara bé, també és molt llarga la llista de temàtiques concretes sobre les quals no s’ha fet una avaluació de resultats o de l’impacte sobre la població infantil (general o tutelada). Alguns exemples són: no s’ha fet una avaluació de l’impacte a mitjà termini sobre la població infantil de les successives lleis de protecció a la infància i l’adolescència; no s’ha fet una avaluació del funcionament dels EAIA, malgrat que se n’han fet propostes (vegeu Casas i Montserrat, 2002); no s’ha fet una avaluació sistemàtica dels itineraris educatius dels infants i adolescents tutelats, malgrat que recentment se n’han començat a recollir dades (Montserrat, Casas i Bertran, 2011); no s’ha fet un pla general per avaluar sistemàticament l’impacte sobre la vida dels acollits, del fet d’haver passat per un recurs de protecció determinat; etc.

Casas i Montserrat (2002) ja assenyalaven com deu anys després de crear-se els EAIA no se n’havia fet encara cap avaluació del funcionament i dels assoliments, i plantejaven un seguit d’aspectes clau per iniciar aquesta avaluació.

Cal incrementar i millorar la visió política integral de la infància i adolescència a Catalunya, amb procediments de planificació que permetin concretar objectius supradepartamentals.

La tradicional manca de dades sobre la situació i l'evolució escolar de la població tutelada és un altre bon exemple de manca de cultura de l'avaluació, amb la qual cosa parlar de millorar eficàcia o l'eficiència del sistema resulta merament retòric.

A l'informe extraordinari del Síndic de Greuges (2009) s'hi troba una detallada llista de recomanacions, que continua sent ben actual, particularment pel que fa a la suficiència i adequació dels recursos. Sense ànim de repetir el que ja s'ha dit en aquesta llista, i a partir de la síntesi històrica que hem desenvolupat, acabarem amb un seguit de propostes sobre aspectes i tendències que caldria millorar de cara al futur del nostre país:

1. Incrementar i millorar la visió política integral de la infància i adolescència a Catalunya, bo i establint procediments de planificació que permetin concretar objectius supradepartamentals de millorament de la situació d'aquest subconjunt de la població i dels seus drets; que se'n garanteixi una execució articulada i eficient, i que aquesta execució s'avalui.
2. Concretar més i fer públics els objectius de millorament de les diferents situacions específiques que afecten els drets dels infants a Catalunya, de manera que sigui possible un seguiment sistemàtic dels assoliments de les intervencions realitzades.
3. Generar més estadístiques bàsiques i indicadors de situació, tant de la població tutelada com de la població en risc de maltractament o desemparament a Catalunya. Particularment, calen dades que configuren la línia base que faci possible un seguiment sistemàtic dels resultats de les actuacions que s'estan desenvolupant, o que s'iniciïn en un futur. I cal que aquestes dades es difonguin i siguin fàcilment accessibles.
4. Identificar els serveis i dinàmiques poc normalitzadors que encara es poden observar en l'atenció de la població tutelada a Catalunya, i establir-ne objectius de canvi, bo i incorporant-hi la perspectiva dels drets. Això implica vetllar perquè es doni una més gran igualtat d'oportunitats real, tant formativa com social, entre la població tutelada i entre la que es troba en diferents situacions de risc social. Perseguir una igualtat d'oportunitats ha d'anar acompanyat d'objectius més ambiciosos per compensar els dèficits acumulats per la població tutelada, especialment per a la que es troba en centres residencials.
5. Introduir la visió del capital humà i social en la definició d'objectius de promoció de la igualtat d'oportunitats a mitjà i llarg termini. La conculcació del dret a la igualtat d'oportunitats, sovint amb l'objectiu ben intencionat d'aconseguir una autonomia econòmica per al jove a curt termini, té molt sovint conseqüències negatives a mitjà i llarg termini per a la igualtat d'oportunitats laborals i socials en un mercat competitiu, amb el corresponent increment del risc d'exclusió social, per manca d'una adequada qualificació professional.
6. Recollir sistemàticament i amb més detall les dades sobre els itineraris i resultats en l'educació formal de tota la població tutelada, de manera que es puguin avaluar decididament els progressos aconseguits a partir dels programes que es puguin desenvolupar per millorar aquesta situació, conjuntament entre el Departament d'Ensenyament i el de Benestar i Família.
7. Redefinir l'Observatori dels Drets de la Infància, de manera que se li encarregui promoure, coordinar i disseminar estudis i recollides de dades que permetin conèixer més bé les situacions que poden estar afectant els drets dels infants a Catalunya.
8. Generar estudis i estadístiques que permetin conèixer amb més precisió la incidència dels diferents tipus de maltractament infantil a Catalunya, de manera que puguin orientar polítiques preventives més decidides per a cada tipologia de maltractament.
9. Redirigir els programes d'acolliment en família aliena, un dels grans dèficits del sistema català, amb l'establiment de nous procediments senzills que permetin la captació de

famílies que vulguin acollir infants de totes les edats durant períodes molt curts. Donar suport als acolliments en família extensa, un dels pilars de l'actual sistema de protecció.

10. Ampliar els serveis de suport als joves tutelats i extutelats de manera que tot el període de transició a la vida adulta i autònoma esdevingui molt més normalitzat.
11. Millorar la coordinació institucional i els circuits d'intercanvi de dades entre les diferents instàncies implicades en la detecció de situacions greus de maltractament als infants. En aquest sentit, cal aprofitar el procés endegat amb la creació del sistema RUMI/Infància-Respon, i completar-lo.

6. Bibliografia

- ASJTET (2008). «Estudi sobre els joves residents en recursos de la DGAIA. L'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats (ASJTET), principal recurs de sortida». Generalitat de Catalunya. *Butlletí d'Infància*, 21, 2-7.
- Casas, F. (1981). «Política de infància y adolescència planteada a partir de la Direcció General de Serveis Socials de la Generalitat de Catalunya. El nacimiento de las Comunidades Infantiles». Cuadernos INAS, 5, enero marzo 1982, 61-65.
- Casas, F. (1982). «Les Comunitats Infantils de la Generalitat». En A. Vega (Coord.): *Pedagogía Terapéutica e Inadaptados en Cataluña*. Barcelona. EU Publicacions y Edic. Universitat Barcelona, 1984.
- Casas, F. (1984). *Els Internaments d'Infants a Catalunya*. Barcelona. Obra Social de la Caixa de Barcelona, 1985, (166 pàgs.).
- Casas, F. (1988). «Un programa de serveis socials per prevenir i atendre les situacions d'alt risc social pels infants i adolescents a Catalunya». *Salut Catalunya*, 2, 3, 129-131.
- Casas, F. (1994). *Decentralization of services for children: The Spanish experience*. Innocenti Occasional Papers. Florencia (Itàlia). ICDC UNICEF (International Child Development Centre de Unicef).
- Casas, F. (2007). «Un model d'atenció residencial: les comunitats infantils». Inf@ncia. *Butlletí dels professionals de la infància i l'adolescència*, 12 i 13. http://www.gencat.net/benestar/publica/butlletiDGAIA/num12/article_1.html
- Casas, F. i Biosca, L. (1985a). *Tornem a casa*. Barcelona. Diputació de Barcelona, Serveis Socials, (143 pàgs.).
- Casas, F. i Biosca, L. (1985b). «Els centres diürns a les comarques barcelonines. Ponència introductòria». «Proceedings» de les *Jornades sobre els Centres diürns de serveis socials per a la infància i l'adolescència*. Reeditada com a L. Biosca i F. Casas, a Diputació de Barcelona (1986). Barcelona. Servei de Serveis Socials, 11-20.
- Casas, F., i Montserrat, C. (2002). «Interdisciplinary teams and decision making in child protection systems: The experience of Catalonia». *International Journal of Child and Family Welfare*, 5, 4, 146-158.
- Council of Europe (1992a). «Recommendations of the Parliamentary Assembly in the field of childhood policies». Strasbourg. CDPS III.8(92)8.
- Council of Europe (1992b). «Texts drawn-up by the Council of Europe in the field of childhood policies. Resolutions, Recommendations of the Committee of Ministers». Strasbourg. CDPS III.8(92)10.
- Departament d'Acció Social i Ciutadania (2010). *Els infants i adolescents acollits pel sistema de protecció a Catalunya (2000-2009)*. Barcelona. Secretaria d'Infància i Adolescència. Generalitat de Catalunya.
- Departament de Benestar i Família (2011). *Dades estadístiques DGAIA Juny 2011*. Direcció

General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Generalitat de Catalunya.

Gaitán, L. (2011) (Dir.). *La infancia en cifras, 2009*. Madrid. Ministerio de Sanidad y Política Social.

Grupo de Trabajo sobre Maltrato Infantil (2006). *Maltrato infantil: Detección, notificación y registro de casos*. Madrid. Secretaría General de Asuntos Sociales. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

Inglès, A. (2001). *Els maltractaments d'infants a Catalunya*. Barcelona. Departament de Benestar.

Ministerio de Sanidad y Política Social (2009). *Estadística básica de medidas de protección a la infancia*. Madrid. Secretaría General Técnica. Centro de Publicaciones.

Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad (2011). *Estadística básica de medidas de protección a la infancia. Boletín número 12*. Madrid. Observatorio de la Infancia.

Casas, F., Montserrat, C. & Malo, S. (2010). «Young people from a public care background pathways to education in Spain. The case study report (WP8)». London. Thomas Coram Research Unit. University of London. London. Thomas Coram Research Unit. University of London. <http://tcru.ioe.ac.uk/yippee/Default.aspx?tabid=399>

Montserrat, C., Casas, F., i Bertran, I. (2011). «La situació escolar dels adolescents nascuts entre els anys 1995 i 1999 acollits en centre residencial, família extensa o aliena a Catalunya. Curs escolar 2010-2011». Institut de Recerca sobre Qualitat de Vida. Universitat de Girona. DGAIA. http://www20.gencat.cat/docs/bsf/03Ambits%20tematics/07Infanciaiadolescencia/Destacats_columna_dreta/situacio_escolar_adolescents_acollits.pdf

Síndic de Greuges (2009). «La protecció a la infància en situació d'alt risc social a Catalunya». Informe extraordinari. Barcelona. Juny 2009. ■